

СЕРГИЕНКО В.В. ДОГОВІР ПРИЄДНАННЯ - ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСТАЧАННЯ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ

Розглянуто особливості регулювання порядку теплового енергозабезпечення на практиці і застосовність договору приєднання.

***

SERGIENKO V.V. CONTRACT OF CONNECTION - A BASIC ELEMENT OF REGULATION OF DELIVERY OF THERMAL ENERGY

Features of regulation about thermal power maintenance in practice and applicability of the contract of connection are considered.

Ю.О. СЕРДЮК

Національний університет внутрішніх справ

УДК 364.01:369

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО ТА НАУКОВОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ

З огляду на неоднозначне трактування окремих положень законодавства про соціальний захист запропоновано підхід до його удосконалення.

Україна в статті 1 Конституції проголосила себе соціальною державою, тим самим визнавши людину найвищою соціальною цінністю [1, с.4], і взяла на себе обов'язок всебічно сприяти становленню та розвитку соціального захисту людини, що є одним із пріоритетних напрямлень соціальної політики і діяльності держави.

Починаючи з особистої та громадянської доброчинності, яка була притаманна людському суспільству ще з доісторичних часів, соціальний захист постійно регенерував і видозмінювався в залежності від рівня розвитку держави та суспільства. З прийняттям християнства відбулися зміни в ставленні суспільства до убогих, поширилася громадська благодійність, почалася розбудова монастирів, богаділень, лікарень. Опіку над нужденною верствою населення було покладено на церкву.

З розвитком грошового обігу стало можливим накопичувати та обмінювати отриману милостиню, що призвело до перетворення жебрацтва на професійну справу. Щоб запобігти цьому, Петром I був виданий указ, який забороняв жебрацтво. За часів козаччини на Україні для убогих, немічних та сиріт будувалися так звані братські шпитали, які утримувалися на кошти парафіян. У період правління Катерини II, згідно з «Приказом общественного презрения» (1775 р.), були створені народні школи, будинки для сиріт, лікарні, аптеки, богадільні, лепрозорії, божевільні, робітні будинки.

Тобто, ми бачимо, що таке явище, як соціальний за-

хист, має свою історію виникнення та побудови, і потреба в ньому виникла не сьогодні, а істотно раніше. Соціальний захист – це явище нестабільне. Йому притаманні риси видозмінювання в залежності від державного та суспільного устрою конкретної країни.

Теоретичне обґрунтування необхідності соціального захисту людини розроблено майже у всіх країнах наприкінці XIX – на початку XX століття. Цей процес був досить тривалим і складним. Та й саме поняття соціального захисту постійно констатувалося у різних формулюваннях. Так, наприклад, в літературі 20-30-х років було широко розповсюджене поняття “соціальне забезпечення”, яке науковцями того часу трактувалося по-різному.

Оскільки для того часу було характерне змішування понять “соціальне страхування” і “соціальне забезпечення”, що призводило до плутанини та невірної їх тлумачення, Л.В. Забелін звертав увагу, що для позначення діяльності, направленої на боротьбу із соціальною незабезпеченістю, треба вживати не термін “соціальне страхування”, а більш загальний термін “соціальне забезпечення”, стосовно якого “соціальне страхування” є одним із його видів [2, с.4]. І доречно було би зауважити, що ця точка зору існувала досить довгий період часу і, можливо, тоді була досить вірною. В свою чергу, В. Дурденевський розглядав соціальне забезпечення як діяльність публічної адміністрації, спрямовану на усунення соціальних небезпек, які загрожують життю та рівню існування

різних верств населення, шляхом надання їм грошової чи соціальної допомоги [3, с.109]. Взагалі цим рокам притаманна риса нечіткого, розмитого визначення поняття “соціального забезпечення”, обмежено коло суб’єктів, на які воно розповсюджується, а також самі заходи, за допомогою яких реалізовується соціальне забезпечення.

У 50-70-ті роки великий вклад у розвиток теорії соціального забезпечення внесли такі провідні вчені, як Є.І. Астрахан, Н.Г. Александров, В.С. Андрієв, В.А. Ачаркан, А.Є. Пашерстник, К.С. Батигін, М.І. Полупанов, Н.А. Семашко та інші.

Так, у вузькому змісті термін “соціальне забезпечення” застосовував Є.І. Астрахан, який під соціальним забезпеченням розумів одну із правових форм матеріального забезпечення громадян у старості та при непрацездатності за рахунок державного фонду, який утворюється за допомогою прямих асигнувань із Держбюджету [4, с.340]. У такому ж контексті розкривали поняття соціального забезпечення Н.Г. Александров і А.Є. Пашерстник, які відзначали, що воно “розповсюджується на військовослужбовців і деякі інші контингенти осіб (працівники науки, особи, які мають особливі заслуги, та ін.) [5, с.288-290]. Пізніше було сформульоване поняття соціального забезпечення в СРСР, яке визначало його як систему державних і суспільних заходів з матеріального забезпечення громадян в старості, при інвалідності, хворобі, у разі втрати годувальника і в інших встановлених законом випадках. При цьому державне соціальне страхування розглядалося як складова частина соціального забезпечення [6, с.14].

Загальним для розглянутих поглядів є те, що вони не відтворюють спрямованість соціального забезпечення та його роль як форми розподілу матеріальних благ, не повно визначають джерела соціального забезпечення. Але на прикладі цих формулювань ми бачимо, що теоретична розробка самого явища соціального забезпечення ведеться досить активно. Завдяки цьому, розширилося коло суб’єктів, на які розповсюджується соціальне забезпечення, новими категоріями населення, які потребують турботи і уваги з боку держави. Тепер поряд із “непрацездатними та громадянами у старості”, з’являються “громадяни при інвалідності, хворобі, у разі втрати годувальника” та ін. Тобто з розширенням кола суб’єктів, збільшується і кількість випадків, при настанні яких людина може реалізувати своє право на соціальне забезпечення.

В.А. Ачаркан, враховуючи економічні аспекти, запропонував вважати соціальне забезпечення об’єднуючим поняттям різноманітних регульованих законом форм розподілу і перерозподілу частини національного прибутку, а також надання послуг в інтересах забезпечення старості та непрацездатності. При всіх позитивних рисах, які зазначене вище поняття не враховувало, наприклад, забезпечення багатодітних сімей та одиноких матерів допомогою та ін.

Значний внесок у розробку поняття соціального за-

безпечення був зроблений В.С. Андрієвим, який запропонував з урахуванням багатозначності терміна “соціальне забезпечення” систему заходів щодо забезпечення в старості, при інвалідності, хворобі, втраті годувальника та в інших встановлених законом випадках називати не соціальним, а матеріальним забезпеченням в старості та при непрацездатності [7, с.16-17]. Пізніше В.С. Андрієв визначив поняття соціального забезпечення в СРСР як сукупність певних соціально-економічних заходів, пов’язаних із забезпеченням матері та дитини, громадян в старості і при непрацездатності з медичним обслуговуванням та лікуванням як найважливіший засіб профілактики та відновлення працездатності [8, с.14]. У цьому формулюванні відбилася цільова спрямованість соціального забезпечення. З’являється новий вид соціального забезпечення – медичне обслуговування та лікування. Через деякий час В.С. Андрієв поглибив це поняття вказівкою на безкоштовний характер соціального забезпечення.

Інакше підходить до визначення поняття соціального забезпечення К.С. Батигін, який пропонував орієнтуватися на відносини, які фігурували щодо соціального забезпечення у радянському законодавстві, і розрізняти соціальне забезпечення і соціальне страхування, оскільки з соціального забезпечення громадяни отримують свою частку з суспільних фондів споживання як члени суспільства, а щодо соціального страхування – як робітники [9, с.12-13]. Надалі К.С. Батигін уточнив, що відносини щодо забезпечення у порядку державного соціального страхування входять до кола відносин, які складають предмет права соціального забезпечення. Тим самим він затвердив точку зору, раніше висловлену Л.В. Забелініним, що соціальне забезпечення включає в себе державне соціальне страхування.

Надалі дослідження у галузі соціального забезпечення проводили такі вчені-юристи, як Р.І. Іванова, А.С. Пашков, М.І. Полупанов, В.В. Рогожин, А.І. Ставцева, В.А. Тарасова, Є.Г. Тучкова, В.Ш. Шайхатдінов, К.Н. Гусов та ін.

Так, науковець К.Н. Гусов, поняття соціального забезпечення розглядає як форму вираження соціальної політики держави, яка спрямована на матеріальне забезпечення визначеної категорії громадян із коштів державного бюджету та спеціальних позабюджетних фондів у випадку наявності подій, які визнаються державою на даному етапі свого розвитку соціально значимими, з метою вирівнювання соціального становища цих громадян у порівнянні з іншими членами суспільства [10, с.10].

Не менш важливе теоретичне значення має розробка поняття соціального забезпечення Р.І. Івановою. Вона вважає, що соціальне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ не в обмін на витрачену працю з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб (фізичних, соціальних, інтелектуальних) старих, хворих, інвалідів, дітей, утриманців, які втратили годувальника, безробітних, всіх членів суспільства з метою охорони

здоров'я та нормального відтворення робочої сили за рахунок спеціальних фондів, які створюються у суспільстві, у випадках та на умовах, встановлених в соціальних, в тому числі правових, нормах.

Формулювання зазначеного поняття цими авторами є, на нас, досить вдалим, чіткими, але не достає єдиного – проведення соціальної роботи з зазначеними вище верствами населення, організації їх культурного та освітнього розвитку, адже цього вони потребують як і всі люди.

Термін “соціальне забезпечення” офіційно закріплений у міжнародному Пакті про економічні, соціальні та культурні права, ухваленому Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 року, де йдеться про те, що “держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, що включає соціальне страхування” [11, с.25]. Цей термін також застосовується в Концепції соціального забезпечення громадян України. Але у чинній Конституції нашої держави вживається термін “соціальний захист”, який, на думку деяких вчених, замінив термін “соціальне забезпечення” і який не відповідає змісту статті 46. На думку багатьох науковців нашого часу, термін “соціальний захист” є результатом намагання створити систему спеціальних соціальних заходів щодо нейтралізації руйнівних процесів, що відбувалися у нашому суспільстві та державі напередодні прийняття Конституції України. А цей термін є значно вужчим, ніж термін “соціальне забезпечення”.

Отже, стаття 46 Конституції України, проголосила, що громадяни України мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1, с.201-202].

Тобто, спираючись на зміст статті, що зазначена вище, ми можемо зробити висновок, що “соціальний захист” включає в себе “соціальне забезпечення”, є поняттям набагато ширшим і містить елементи, що не входять до соціального забезпечення. До того ж, як відомо, Конституція являється основним законом нашої держави, тому ми вважаємо, що доцільно вживати те поняття, яке міститься саме в ній, - поняття “соціальний захист”. Але, на жаль, ні в Конституції України, ні в інших законодавчих актах немає визначення поняття “соціального захисту”. І тому в даний момент виникла необхідність його визначення. І перші розробки у цьому напрямку вже зроблені. Так, О.Ю. Єрмоловська запропонувала тракту-

вання поняття соціального захисту в широкому і вузькому розумінні.

Соціальний захист періоду становлення ринкового господарства у широкому значенні слова можна зрозуміти як систему відносин між індивідом і суспільством з приводу розв'язання протиріч між негативними соціальними наслідками становлення ринкової організації виробництва і реальними можливостями людини адаптуватися до них. У вузькому розумінні соціальний захист можна трактувати як форми і методи матеріальної допомоги різним групам населення, що спрямовані на утворення і підтримку нормальних умов життєдіяльності, поліпшення якості життя, економічну і психологічну адаптацію в суспільстві. В залежності від можливості адаптації до ринкової економіки різних категорій населення, О.Ю. Єрмоловська виділила такі об'єкти соціального захисту: 1) ті, які зайняті у різних сферах економіки; 2) безробітні; 3) ті, які вже не працюють – особи непрацездатного віку (пенсіонери, люди похилого віку); 4) ті, які ще не працюють – особи до працездатного віку (діти дошкільного віку, учні шкіл, студенти) [12, с.13-14].

А.С. Крупник дає поширене трактування соціального захисту, згідно з яким його суб'єктами є не тільки держава у особі відповідних державних і муніципальних служб, а й підприємства, об'єднання громадян і самі громадяни. Як об'єкти соціального захисту він розглянув три основні соціальні групи: працюючі, непрацюючі працездатні і непрацюючі непрацездатні [13, с.8].

Н.П. Борецька соціальний захист визначила як історичну категорію, яка змінюється під впливом стану економіки. На певних етапах, особливо в період глибокої економічної кризи, падіння виробництва і валового внутрішнього продукту, погіршуються умови і рівень життя людей, соціальне забезпечення приймає форму соціального захисту населення, тобто максимально можливого задоволення потреб в умовах обмежених можливостей держави [14, с.9].

Не менш цікавою є думка О.Г. Чутчевої, яка визначила соціальний захист як економічну, соціальну і правову категорію. Як економічна категорія, соціальний захист постає відповідним інструментом державно організованого суспільства щодо вирішення одного із найгостріших питань – проблеми нерівності особистих доходів громадян, що не є наслідком нерівності продуктивності праці та ефективності виробництва. Надання людині державно організованим суспільством відповідних благ, коли вона з незалежних від неї обставин потребує підтримки, гарантує соціальний комфорт, відновлює статус повноцінного члена суспільства. У зв'язку з цим, соціальний захист є дуже важливою соціальною категорією. Як правова категорія, соціальний захист постає сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, що характеризують прагнення суспільства огородити своїх членів від загрози неможливості задоволення потреб, визнаних ним важливими в цілях усталеного розвитку суспільства як єдиної спільноти [15, с.8].

О.Є. Мачульська відмічає, що серед науковців щодо поняття "соціальний захист" єдина думка відсутня, тому вона посилається на загальновідоме його тлумачення у двох аспектах. У широкому розумінні соціальний захист розглядають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення й утвердження у житті. У вузькому смислі соціальний захист розглядається як сукупність економічних і правових гарантій, які забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян і досягнення соціально прийнятної рівня життя. Вона вважає, що соціальне забезпечення виступає складовою частиною соціального захисту [16, с.4-7].

Таке розмаїття понятійного апарату призводить до неоднозначного трактування багатьох положень законодавства про соціальний захист та, в свою чергу, ускладнює правозастосувальну діяльність. Але, безперечно, всі думки науковців, що зазначені вище, заслуговують на увагу, і їх розробки в цьому напрямку доречні саме зараз, коли наше законодавство адаптується до законодавства Європейського Союзу, відповідно до критеріїв, що ним висуваються стосовно держав, які мають намір приєднатися до нього.

Зважаючи на все зазначене вище, ми пропонуємо таке визначення поняття "соціального захисту": соціальний захист – це система заходів матеріального та нематеріального характеру, що реалізується державою для забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, які спрямовані на забезпечення та задоволення життєвих потреб людини при наявності певних негативних для неї обставин, з метою забезпечення їй гідного існування. Під нематеріальними заходами ми маємо на увазі соціальну роботу, яка проводиться з зазначеними категоріями громадян, підтримка їх культурного та освітнього рівня. При цьому, на нашу думку, державне соціальне страхування виступає не видом соціального захисту, а державним гарантом права на соціальний захист.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Офіц. текст: Коментар зако-

нодавства України про права та свободи людини і громадянина: Навч. посібн. /Авт.-укл. М.І. Хавронюк. –К.: Вид-во А.С.К., 2003. –384 с.

2. Забелин Л. Теория социального обеспечения. –М., 1924. –116 с.

3. Дурденевский В. Лекции по праву социальной культуры. –М.-Л.: Госиздат, 1929. –84 с.

4. Советское трудовое право. –М., 1946.

5. Александров Н.Г., Пашерстник А.Е. Советское трудовое право. –М., 1952. –492 с.

6. Аралов В.А., Левшин А.В. Социальное обеспечение в СССР. –М.: Госполитиздат, 1959. –95 с.

7. Андреев В.С. Материальное обеспечение граждан СССР в старости, в случае инвалидности и временной нетрудоспособности: (Правовые вопросы). –М.: Юрид. лит., 1971. –456 с.

8. Андреев В.С. Социальное обеспечение в СССР. –М.: Юрид. лит., 1971. –256 с.

9. Батыгин К.С. Ответственность по законодательству о социальном страховании. –М., 1974.

10. Право социального обеспечения: Учебное пособие /Под ред. К.Н. Гусова. –М.: Проспект, 2001. –344 с.

11. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах /Принят Генеральной Ассамблеей ООН 19.12.1996 г. // Международное право. Международная защита прав человека: Документы. Комментарии. –Х.: ООО "Синтекс, ЛТД", 1998. –С.42-56.

12. Єрмоловська О.Ю. Соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.09.03 /Харк. держ. ун-т. –Х., 1996. –23 с.

13. Крупник А.С. Соціально-захисна спрямованість державної соціальної політики за умов трансформації українського суспільства: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 /Одес. нац. юрид. акад. –Одеса, 2002. –17 с.

14. Борєцька Н.П. Соціальний захист населення в умовах ринкової трансформації економіки: Автореф. дис... докт. екон. наук: 08.01.01 /Київськ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. –К., 2002. –35 с.

15. Чутчева О.Г. Правове регулювання соціального захисту громадян України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 /Нац. ун-т внутр. справ. –Х., 2003. –20 с.

16. Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения: Учебное пособие. –М.: Книжный мир, 1999. –418 с.

Надійшла до редколегії 30.01.2004

СЕРДЮК Ю.А. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИСТОРИЧЕСКОГО И НАУЧНОГО РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ ЧЕЛОВЕКА

Учитывая неоднозначное толкование отдельных положений законодательства о социальной защите предложен подход к его совершенствованию.

***

SERDJUK JU.A. SOME ASPECTS OF HISTORICAL AND SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF THE PERSON SOCIAL PROTECTION

Taking into account ambiguous interpretation of separate positions of the legislation on social protection the approach to its improvement is offered.